

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

02.10.2019

КАРАР

№ 457

**Татарстан Республикасы
Алексеевск муниципаль районының
"2019-2021 елларга халыкның
сәламәтлеген яхшырту һәм
үлем-китем санын киметү
буенча" максатчан программасын
раслау турында**

Халык сәламәтлеген саклау һәм ныгыту өлкәсендә дәүләт сәясәтен гамәлгә ашыру максатларында Татарстан Республикасы Алексеевск муниципаль районы Башкарма комитеты

караp итә:

1. Татарстан Республикасы Алексеевск муниципаль районының «2019-2021 елларга халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм үлем -китем санын киметү» муниципаль программасын расларга.
2. Алексеевск муниципаль берәмлегенең финанс-бюджет палатасына чараны финанслау өчен акча карарга.
3. Татарстан Республикасы Алексеевск муниципаль районы Башкарма комитетының «Татарстан Республикасы Алексеевск муниципаль районының «2019-2021 елларга халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм үлем -китем санын киметү» максатчан программасын раслау турында» 2019 елның 27 августындагы 373 номерлы карары үз көчен югалткан дип санарга.
4. Әлеге карарны Алексеевск муниципаль районының рәсми сайтында Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә бастырып чыгарырга.
5. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны Башкарма комитет житәкчесенең социаль мәсьәләләр буенча урынбасары Н.П.Чуринга йөкләргә

Башкарма комитет житәкчесе

Н.К. Кадыров

Алексеевск муниципаль районы
 Башкарма комитетының 2019
 елның 2 октябрдәгә 457 нче
 номерлы карарына кушымта

**Татарстан Республикасы Алексеевск муниципаль районының
 "2019-2021 елларга халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм
 үлем-китем санын киметү буенча"
 МУНИЦИПАЛЬ ПРОГРАММАСЫ**

Программаның Паспорты

Программаның исеме	Татарстан Республикасы Алексеевск муниципаль районында «2019-2021 елларга халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм үлем-китем санын киметү» максатчан программасы
Программаның заказчысы	Татарстан Республикасы Алексеевск муниципаль районы башкарма комитеты
Программаны төп эшләүчеләре	Район үзәк хастаханәсе, ЗАГС бүлеге, яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеге, мәгариф бүлеге, мәшгульлек үзәге, социаль яклау бүлеге, ТР Хезмәт, мәшгульлек һәм социаль яклау министрлыгының Алексеевск муниципаль районындагы бүлеге.
Программаның төп максатлары һәм бурычлары	Халыкның тормыш дәрәжәсен тотрыклы күтәрү, сәламәтлек саклауны үстерү, деалкогольләштерү һәм денаркотизацияне үстерү, хезмәтне саклау һәм социаль ярдәм чараларын камилләштерү буенча, эзлекле сәясәт үткөрү чаралары аша үлемнәр санын киметү. Кече яшьтән , кирәкле заманча шартлар тудырырып һәм сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау юлы белән физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүгә ихтыяж формалаштыру. Халык санын арттыруга булышлык күрсәтү. Иң мөһим социаль институт буларак гаиләне саклап калу һәм үстерү .
Программаны тормышка ашыру сроклары	2019-2021 нче еллар
Программаны башкаручылар	“Алексеевск РҮХ” ДАСУ, Алексеевск

	<p>муниципаль районы Башкарма комитетының ЗАГС бүлеге, Алексеевск муниципаль районы Башкарма комитетының икътисад бүлеге, Алексеевск муниципаль районы Башкарма комитетының мәгариф бүлеге, Алексеевск муниципаль районы Башкарма комитетының яшьләр эшләрә, спорт һәм туризм бүлеге, Алексеевск муниципаль районнда ТР Хезмәт, мәшгульлек һәм социаль яклау министрлығының социаль яклау бүлеге, Алексеевск муниципаль районы Башкарма комитетының мәдәният бүлеге, Алексеевск районы халыкны эш белән тәмин итү үзәге, Алексеевск районнда РПФИ нең ҮИ сешәһәр жирлегә һәм авыл жирлегә башлыклары, Алексеевск муниципаль районы Башкарма комитетының Ижтимагый советы .</p>
<p>Финанслау күләмнәре һәм чыганакалары</p>	<p>Жирле бюджет акчалары Барлығы 4911,0 мең сум тәшкит итә 2019 ел-2407,0 мең сум. 2020 ел-2252,0 мең сум. 2021 ел-252,0 мең сум. Чараларны үтәүгә программада каралган акчалар күләме, Алексеевск муниципаль районы бюджетының керем өлешен салым һәм салым булмаган керемнәр хисабына да, шулай ук Алексеевск муниципаль районы бюджетына керә торган бюджетара трансфертлар исәбенә дә үзгәрергә мөмкин.</p>
<p>«Программаны гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижеләре</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. 2018 ел дәрәжәсенә карата халыкның үлем-китем саны 2021 елга карата 10% ка киметү. 2. 2018 ел дәрәжәсенә карата хезмәткә яраклы яшьтә үлүчеләр санынын 2021 елга 10% ка киметү. 3. Халыкның гомер озынлыгын арттыру, тормыш сыйфатын, сәламәтлеген яхшырту. 4. «Земский доктор» федераль программасы авылның төп проблемасы

	булган медицина кадрлары житмәүне, чишү өчен эшли башлады.
Программаның үтәлешен контрольдә тоту	Алексеевск муниципаль районы башкарма комитеты

1. Программа хәл итүгә юнәлдерелгән проблеманың характеристикасы

Россия Федерациясе Президентының «2025 елга кадәр чорга Россия Федерациясенең демографик сәясәтә концепциясен раслау турында» 2007 елның 9 октябрәндәге 1351 номерлы Указы, Россия Федерациясе Президентының «Россия Федерациясенең милли куркынычсызлык стратегиясе турында» 2015 елның 31 декабрәндәге 683 номерлы Указы, шулай ук «Сәламәтлек саклауны үстерү «Россия Федерациясе дәүләт программасын раслау турында» 2017 елның 26 декабрәндәге 1640 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте Карары нигезендә халыкның сәламәтлеген саклау һәм ныгыту буенча дәүләт сәясәтен формалаштыру өстенлекле бурычларның берсе булып тора. «Россия Федерациясендә гражданнарның сәламәтлеген саклау нигезләре турында» 2011 елның 21 ноябрәндәге 323-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә сәламәтлек саклау системасында принципиаль яңа юнәлеш - авыруны дөвалауга юнәлдерелгән системадан ,сәламәт яшәү рәвеше приоритетына юнәлдерелгән һәм авыруларны профилактикалауга юнәлтелгән ,гражданнарның сәламәтлеген саклау системасына күчү-үсеш ала.

Кадрларга кытлык проблемасын хәл итү өчен «Земский доктор» программасы кабул ителде - медицина өлкәсендә эшләүче яшь профессионаллар өчен ,авыл жирендә үз хезмәтен тотрыклы түләү ,һәм белгечлек буенча даими эш урыны, шулай ук дәүләт ягыннан кайбер ташламалы өстенлекләр һәм матди ярдәм алу каралган («Россия Федерациясендә мәжбүри медицина иминияте турында»2010 елның 29 ноябрәндәге 326-ФЗ номерлы Федераль закон).

Проблеманың актуальлеге шунда ки, аерым уңай моментларга карамастан, сәламәтлек күрсәткечләре һәм сәламәтлек саклауның торышы түбән дәрәжәдә. Дәүләтнең икътисади һәм социаль үсешенең катлаулы шартлары, авырулар һәм үлем-китәм санының артуында, туучылар санының түбән булуында, аналар һәм балаларның сәламәтлеге торышында чагылыш тапты.Моннан тыш, хәзерге вакытта халыкның тормышка бәйле һәм һөнәргә бәйле дефектлар да үсә .

Халыкның сәламәтлеген ныгыту һәм үлем санын киметү программасы бүген районның муниципаль хакимият органнары, социаль тәмин итү һәм сәламәтлек саклау өлкәләре тарафыннан кичекмәстән хәл итү өчен беренче дәрәжәләргә чыгарыла. Проблема халыкның сәламәтлеген, медицина хезмәте күрсәтү дәрәжәсен, демографик вазгыятьне, хезмәтне саклау, физик культура һәм спортны үстерү кебек кайбер аспектларга мөрәжәгать итсәк, күпкә аңлаешлырак була бара.

1.1 Демографик вэзгыятьне анализлау.

Районда халык саны кимүнең төп сәбәбе булып үлүчеләр саны арту тора. 2014 елдан районда үлүчеләр саны туучылар саныннан артып китте һәм бу тотрыклы характерга ия.

ТР белән чагыштырганда, 2009-2018 елларда Алексеевск районы буенча туучылар саны күрсәткечләре (абс.саннар һәм 1000 кешегә)

Еллар	Туучылар саны	Район буенча туучылар саны	ТР буенча туучылар саны
2009	329	12,6	12,4
2010	367	14,0	12,9
2011	354	13,5	13,4
2012	350	13,4	14,5
2013	403	15,4	14,7
2014	387	14,8	14,7
2015	346	13,3	14,7
2016	282	10,9	14,3
2017	269	10,5	12,4
2018	231	9,1	

Соңгы ун ел эчендә туучылар санының күрсәткечләре теге яки бу якка берәз үзгәрә, туучылар санының кимүе күзәтелә.

ТР белән чагыштырганда, 2009-2018 елларда Алексеевск районы буенча үлүчеләр саны күрсәткечләре (абс.1000 кешегә дә саннар)

Еллар	Үлүчеләр саны	Район буенча үлүчеләр саны	ТР буенча үлем-китем
2009	412	15,8	12,7
2010	430	16,4	13,1
2011	425	16,3	12,4
2012	400	15,3	12,2
2013	370	14,2	12,1
2014	428	16,4	12,2
2015	382	14,7	12,0
2016	368	14,2	11,6
2017	343	13,4	11,3
2018	365	14,3	

Соңгы ун ел эчендә үлүчеләр саны күрсәткечләре теге яки бу якка берәз үзгәрә, 2018 елда 2009 елга карата үлем-китем санының 9,5% ка кимү тенденциясе күзәтелә.

2009-2018 елларда Алексеевск районы буенча халыкның табигый хәрәкәтенең гомуми коэффициентлары (1000 кешегә)

Еллар	Туым	Үлем	Табиғый үсеш (кимү)
2009	12,6	15,8	-3,2
2010	14,0	16,4	-2,4
2011	13,5	16,3	-2,8
2012	13,4	15,3	-1,9
2013	15,4	14,2	1,2
2014	14,8	16,4	-1,6
2015	13,3	14,7	-1,4
2016	10,9	14,2	-3,3
2017	10,5	13,4	-2,9
2018	9,1	14,3	-5,2

Соңгы ун ел эчендә халыкның табигый хәрәкәте күрсәткечләре теге яки бу якка берәз төрлечә үзгәрә. Уңай табигый үсеш 2013 елда теркәлгән, аннары үсеш кимү тенденциясе күзәтелә. Бу программаның бурычы районда табигый югалтуны киметү.

Үлем-китем структурасында берничә ел дәвамында кан әйләнеше системасы авырулары өстенлек итә. Шулай итеп, 2018 елда үлүчеләр саны структурасында КӘСА күпчелекне тәшкил итә, 2017 елга караганда 1,2 тапкырға күбрәк. Үлем санының гомуми структурасында **КӘСА дан үлүчеләр 37,9%** тәшкил итә. Икенче урында

(29,6%)– нормадан тайпылу симптомнары һәм билгеләре (картлык), өченчедә (13,3%) – яңа шешләр барлыкка килү билгеләре.

2017 ел белән чагыштырганда хезмәткә сәләтле халык арасында үлүчеләр саны күрсәткече берәз артты (4,6% ка). Үлем-китем структурасында шулай ук КӘСА (40,8%) өстенлек итә. Миокард инфарктыннан үлүчеләр саны өч тапкыр кимегән, инсульттан үлүчеләр шул ук чор белән чагыштырганда 27% ка күбрәк. Үлем санының гомуми структурасында КӘСА дан үлүчеләр 40,8% тәшкил итә. Икенче урында (23,9%) – имгәнүләр, агуланулар һәм тышкы сәбәпләр нәтижәләре, өченче урында (10,2%) – яңа шешләр барлыкка килү.

Аерым демографик күрсәткечләр (барлык халык)

Үлем-китемнең сәбәбе	Территория	2015ел	2016ел	2017ел	2018 ел
Кан әйләнеше системасы авырулары	Алексеевск районы	464,9	533,0	439,3	573,2
	ТАТАРСТАН	616,7	600,9	586,9	600,6
Миокард инфаркты	Алексеевск	38,4	27,0	35,0	23,6

	районы				
	ТАТАРСТАН	48,6	44,3	49,4	40,7
Инсульт (ишемик тибы)	Алексеевск районы	42,3	61,8	42,8	62,8
	ТАТАРСТАН	74,6	73,8	45,9	25,21
Яңа барлыкка килүче шешләр	Алексеевск районы	188,3	177,7	174,9	184,5
	ТАТАРСТАН	197,6	196,3	190,5	198,0
Тышкы сәбәпләр	Алексеевск районы	134,5	166,1	112,7	113,9
	ТАТАРСТАН	99,1	90,0	82,0	76,8
Сабыйлар үлеме	Алексеевск районы	17,3	7,1	11,3	0
	ТАТАРСТАН	6,1	5,2	5,7	
Ана үлеме	Алексеевск районы	-	-	-	0
	ТАТАРСТАН	8,8	7,2	6,2	

Иртә стадияләрдә ачыкланган яман шеш авыруларының өлеше
2018 ел-56,9%

Берьеллык үлем күрсәткече-2016 ел – 30,0%, 2017 ел-31,8%
2018 ел-29,63% (6,8% ка кимү)%

**Аерым демографик күрсәткечләр
(хезмәткә яраклы яшьтәге халык)**

Үлем-китемнең сәбәбе	Территория	2015 ел	2016 ел	2017 ел	2018 ел
Хезмәткә яраклы кешеләрнең үлеме	Алексеевск районы	531,0	560,6	504,8	528,4
	ТАТАРСТАН	473,4	445,4	421,3	416,4
Кан әйләнеше системасы авырулары	Алексеевск районы	174,8	168,2	177,7	202,7
	ТАТАРСТАН	150,7	163,7	141,3	144,0
Миокард инфаркты	Алексеевск районы	40,3	14,0	28,4	7,2
	ТАТАРСТАН	26,4	23,1	26,1	22,5
Инсульт	Алексеевск районы	13,4	7,0	28,4	36,2
	ТАТАРСТАН	21,3	23,9	7,8	20,7
Яңа барлыкка килүче шешләр	Алексеевск районы	100,8	77,1	71,1	86,9
	ТАТАРСТАН	72,7	70,2	70,1	68,0
Тышкы сәбәпләр	Алексеевск	161,3	203,2	106,6	137,5

	районы				
	ТАТАРСТАН	121,4	111,9	97,4	91,6

Тәкъдим ителгән таблицадан күренгәнчә, 2015-2018 елларда хезмәткә яраклы яшьтә үлем-китем структурасында беренче урынны кан әйләнеше системасы авырулары алып тора, икенче урында-тышкы сәбәпләр, өченчедә - яңа барлыкка килүче шешләр.

Халык арасында хезмәткә сәләтле яшьтә үлү бик начар күренеш. Мәрхүмнәр арасында тормышка аяк баскан яшьләр күп.

Туучылар һәм үлүчеләр саны демографиянең мөһим күрсәткечләре генә түгел, ә тулаем социаль - икътисади үсешнең интеграль характеристикаларын да күрсәтә. Халыкның табигый артуына, үлем-китем санының кимүенә, гомумән, халыкның сәламәтлегенә аеруча кискен йогынты ясаучы кайбер аспектларны карарбыз.

1.2. Халыкны алкогольләштерү.

Алкоголь, шул исәптән суррогат, наркотиклар һәм башка психотроп матдәләр куллану, бигрәк тә яшь һәм өлкән яшьтә үлем санының артуына тискәре йогынты ясый.

2014-2018 елларда табиб-нарколокта исәптә торучы диспансер авырулары.

	2014 ел.	2015	2016 ел.	2017 ел.	2018 ел.
Эчкечелек, шуларның стадияләре белән	96	104	117	149	164
башлангыч(1)	1	1	1	1	1
уртача (2)	95	103	116	148	163
Наркомания	5	6	7	9	10
Токсикомания	-	-	-	-	-

Таблицадан күренгәнчә, табиб нарколокта исәптә торучылар саны арту тенденциясе бар. 2018 елда, 2014 ел белән чагыштырганда, 1,7 тапкыр артты.

Бала тудыру яшендәге хатын-кызлар арасында социаль әһәмиятле авырулар: наркология диспансерында наркомания һәм эчкечелек аркасында, психоневрология диспансерында исәптә торучылар саны. ВИЧ, СПИД йогышлары авырулары, еллар буенча динамика:

Еллар	Барлыгы наркологик диспансерда	Барлыгы психоневрологик диспансерда исәптә	Ачыкланган ВИЧ, СПИД
-------	--------------------------------	--	----------------------

	исәптә торучылар	торучылар	
2010	15	39	2
2011	14	33	-
2012	9	33	2
2013	11	38	1
2014	13	42	1
2015	14	35	4
2016	19	31	2
2017	42	32	2
2018	51	41	2

Анализ күрсәткәнчә, 2010 елдан 2019 елга кадәр наркология диспансерында исәптә торучыларның артуы күзәтелә, психоневрология диспансерында исәптә торучылар бер дәрәжәдә диярлек. Ел саен ВИЧ инфекциялә 2шәр кеше ачыклана.

2014-2018 елларда Алексеевск районы буенча алкоголь белән агулану динамикасы

Еллар	Агуланучылар	Шул исәптә үлүчеләр	Шул исәптә хатын- кызлар
2014	6	5	3
2015	4	4	0
2016	3	3	1
2017	2	2	2
2018	3	2	1
6 ай 2019 ел.	3	3	1

Анализ күрсәткәнчә, 2014 елдан 2018 елга кадәр чорда агуланулар саны кимү тенденциясе күзәтелә, ләкин ел саен агуланып үлүчеләр теркәлә, барысы да диярлек, хезмәткә яраклы яшьләр.

Югарыда баян ителгәннәрнең барысы да хәмер кулланучыларның кимемәве турында сөйли. Алкоголизмнан интеккән кешеләр сыйфатсыз, ялган алкоголь продукциясен күбрәк куллана башлады.

1.3. Никахлар һәм аерылышулар.

Тормыш дәрәжәсе иминлегендә, сәламәтлекнең торышына никахлар һәм аерылышулар тенденциясе турыдан-туры йогынты ясый. Башта 10 нчы таблицага мөрәжәгать итәбез.

Женес һәм яшь буенча никахлар саны

	Ир-атлар					Хатын-кызлар				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
До 18	0	0	0	0	0	2	1	0	0	1
18-24	55	54	37	41	33	98	88	50	61	49
25-34	80	77	49	61	50	47	51	44	50	39
35-44	20	12	14	19	13	11	7	8	13	9
45-54	4	3	7	9	3	2	6	6	11	2
55 и более	3	9	4	12	1	2	2	3	7	0

Женес һәм яшь буенча аерылышулар саны										
	Ир-атлар					Хатын-кызлар				
	2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
До 18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18-24	3	1	0	3	6	4	5	8	6	9
25-34	21	25	35	36	25	28	23	33	38	23
35-44	25	10	19	18	14	20	13	15	16	16
45-54	8	14	9	9	3	6	10	9	8	1
55 и более	2	1	6	5	3	1	1	4	3	3

Жәмгыятьтәге социаль иминлек дәрәжәсен, гаилә институты эшчәнлегенә нәтижелелеге һәм нәтижәсезлеге турында никахлар һәм аерылышулар нисбәте хәбәр итә.

Соңгы 5 елда теркәлгән никахларга карата, аерылышулар ир-атлар арасында 43,6% һәм хатын-кызлар арасында 45,2% тәшкил иткән. Әмма аерылышулар бар икән, димәк, тулы булмаган гаиләләрдә тәрбияләнүче балалар да бар. Уртача алганда, елына 37 бала бер ата-ана белән кала. Бу балаларның күбесендә ата-аналары тарафыннан аерылышудан психик травмалар алган, еш кына тулы кыйммәтле туклану алу мөмкинлеге юк.

Соңгы елларда гражданлык никахлары саны артты, барысы да рәсми рәвештә теркәлми.

Фертиль яшьтәге хатын-кызлар саны (18-49 яшь):

2016 ел – 5991 ел

2017 ел-5849

2018 ел-5740

Фертиль яшьтәге хатын-кызлар саны (18-49 яшь) соңгы өч елда 4,2% ка кимеде.

Бала табуның кимүе: безнең карашка туучылар саны кимү сәбәпләренең берсе булып туксанынчы еллардагы «демографик чокыр» тора, аның нәтижәсендә 2018 елда фертиль яшьтәге хатын-кызлар саны 2010 ел белән чагыштырганда 1,2 тапкырга кимегән. Бу наркология һәм психоневрология диспансерында исәптә торучы, онкология кабинетында исәптә торучы, бала табучы хатын-кызлар санының аз гына артуы фондында бара.

1.4. Гомер озынлыгы.

Халыкның сәламәтлеге торышының һәм үлем-китем дәрәжәсенә чагылышы булып туганда көтелгән гомер озынлыгының күрсәткече тора. Үлем-китемнең югары дәрәжәсе көтелгән гомер озынлыгының түбән күрсәткечләрен билгели. Район халкының гомер озынлыгы динамикасы 11 нче таблицада тәкъдим ителгән.

Алексеевск районы буенча көтелгән гомер озынлыгы (яшь).

		2014	2015	2016	2017	2018
Төбәк	ирләр	63,2	66,4	64,3	63,2	64,3
	хатын	75,5	74,3	77,4	75,5	77,4
ТР	ирләр	66,4	67,05	68,15	67,5	74,3
	хатын	77,91	78,38	77,36	77,6	74,3

2014 елда үлүчеләр саны 428 кеше тәшкил итте (бу соңгы биш елда иң югары күрсәткеч). Уртача гомер озынлыгы 68,95 ел тәшкил итте, өстәвенә хатын-кызлар-75,5, ир-атлар-63,2, аерма-12,3 ел. Шуны да билгеләп үтәргә кирәк, республика буенча бу күрсәткеч ел саен югарырак әһәмияткә ия.

1.5. Үлем-китем проблемаларының характеристикасы һәм аларны хәл итү буенча төп юнәлешләр

1.5.1. Кан әйләнеше системасы авыруларыннан.

Ел саен дөньяда кан әйләнеше системасы авыруларыннан дистәләгән миллион кеше үлә, шул исәптән йөрәкнең ишемик авыруыннан - 7 миллионнан артык.

Россия Федерациясендә хезмәткә яраклы халыкның йогышлы булмаган авырулардан вакытыннан алда үлем - китем структурасында КӘСА өлешенә ир-атлар арасында ,барлык үлемнең 36,6% һәм хатын-кызлар арасында 40,5% ы туры килә.

КӘСА үсешенә һәм алга китешенә йогынты ясаучы хәвефнең төп факторы артериаль гипертония булып тора, ул россиялеләр арасында 39,0% ир-ат һәм 41,0% хатын-кызлар арасында теркәлгән. Гомумән Россия Федерациясе буенча 41млн. артык артериаль гипертония белән авыручылар теркәлгән. Артериаль гипертония белән 40 яшькәчә авыручыларның алдагы гомеренә уртача дәвамлылыгы 6 елга кимүе ачыкланган.

Татарстан Республикасында, тулаем Россиядәге кебек үк, өлкән халык арасында кан әйләнеше системасы авырулары белән авыручылар санының артуы билгеләнә.

Хәзерге вакытта республикада артериаль гипертония белән интегүче 300 меңгә якин кеше, ягъни һәр унынчы кеше теркәлгән.

2018 елда Татарстан Республикасы буенча үлем-китем структурасында (алдагы еллардагы кебек) кан әйләнеше системасы авырулары өстенлек итә -

51,1% (2017 елда - 51,7%); күрсәткеч 100 мең кешегә 607,3 тәшкил итте, бу 2017 елга караганда 3,4% ка кимрәк (РФ - 631,8; ИФО-659,7%).

Татарстан Республикасы буенча гипертония авыруыннан үлүчеләр саны 8,2% ка кимеде һәм 100 мең кешегә 41,4 не тәшкил итте. (2017 ел -45,0), гипертония авыруының өзлегүләреннән 2017 ел белән чагыштырганда 138 кешегә кимрәк вафат булды.

Миокард инфарктыннан үлүчеләр санының 4,8 % ка артуы күзәтелә, ул 100 мең кешегә 47, 9 тәшкил итте.

Алексеевск муниципаль районында 2018 елда КӘСА ның беренчел авырулары саны 2017 ел белән чагыштырганда 13% ка артты (2017 ел -32.1 1000кешегә. 2018 елда-36,4)

	2017 год	2018 год
Барлыгы теркәлгән КӘСА авырулары	5204	5669
беренче	746	866
Проф .карау вак .таб.	15	20
Диспансеризация ва.	94	119
АГ	1974	2268
ИБС	620	677
ХИБС	383	431
ИМ	21, күтәрелеп 14	21, күтәрелеп 17
тромболизис	12	11
ОНМК	100	90
ЦВБ	473	536

2017 елда КӘСА дан үлүчеләр-118 кеше, шул исәптән хезмәткә яраклы 27 кеше. 2018 елда-142 кеше, шул исәптән эшкә яраклы 29 кеше. Үсеш-20,3%. 70 яшь һәм аннан да өлкәнрәк - 2018 елда 49,3% һәм 2017 елда 42,4%.

2017 елда инфаркттан үлүчеләр – 4 кеше, инсульттан-15 кеше

2018 елда инфаркттан үлүчеләр-5 кеше, инсульттан-12 кеше.

Зур рольне Чистай шәһәрәнә ОНК белән – 89 кеше, һәм ИМ белән Казан шәһәрәнә-16 кешенә маршрутзациясе уйный. Тромболизис үткәрү, ТР, РКТ, АКШ һ.б. квоталардан файдалану, РКХнең консультатив сырхауханәсенә кабул итүгә язылу, халык арасында СПР үткәрү.

Хәзерге вакытта районда артериаль гипертония белән интегүче 963 кеше теркәлгән . Әмма бу тулы исемлек түгел, чөнки андый авыруларны диспансер учетына кую эше тулысынча башкарылмаган. Бүген халыкка өстәмә профилактик караулар уздыру зарурилыгы бар. Мондый авыруларны ачыклауда ФАП фельдшерларына һәм гомуми практика табибларына зур роль бирелә.

1.5.2. Яман шештән үлем-китем проблемасының характеристикасы.

Татарстан Республикасы буенча 2018 елда яман шештән үлүчеләр саны күрсәткече 7,9% ка артты, бу күрсәткеч 100 мең кешегә 193, 3 очрак (2017 елда-179,2) тәшкил итте. Яман шештән үлүчеләр санының гомуми структурасында 16,2% тәшкил итә.

2018 елда үлүчеләрнең абсолют саны 7463 кеше тәшкил итте, ул 2017 ел күрсәткеченнән (6887 кеше) артып китте (576 кешегә). Үлем очраklарының төп артуы ир-ат жени органнар (27,6% ка), сулыш органнары (9,9% ка), ашкайнату органнары (8,7% ка) хисабына булды.

Яшь категорияләре буенча төп үсеш пенсия яшендәге затлар арасында - 656 кешегә, яки 12,3% ка арткан.

Эшкә сәләтле халык арасында үлем-китем структурасында яман шештән үлүчеләр өченче урынны били (15,3%) - 74,1 очрак тиешле яшьтәге 100 мең кешегә туры килә. Яман шештән халык үлеме санының югары күрсәткечләре Алексеевск муниципаль районында билгеләнгән (184,5).

2018 елда беренчел авырулар саны 2017 ел белән чагыштырганда 30,5% ка артты (2017 елда-5,5 мең кешегә. 2018 елда-7,2% ка таралган.

Үлүчеләр-46 кеше.Шул исәптән эшкә яраклы 10 кеше. 2018 елда -50 кеше, эшкә яраклы-14 кеше. Үсеш-8,6%.

	2017 г.	2018 г.
Барлыгы теркәлгән авырулар	814	933
Беренче тапкыр	135	179
Проф.тикшерү вакытында ачыкланган	5	6
Диспансерлаштырганда	10	12
Ел башына	526	579

Авырулар саны структурасында шешләрнең түбәндәге локализацияләре алда бара: сөт бизе, меланомалы тире, юан эчәклек, үпкә, мәни бизе, ашказаны. Күрсәтелгән локальләштерүләр халыкның онкология авырулары структурасында 62,5% тәшкил итә. 2017 ел белән чагыштырганда, сөт бизе авыруы, меланомалы тире авыруын узып, 2 позициядән 1 позициягә күчте. Ир-атлар арасында мәни бизе 2017 елда яман шеш авыруларын әйдәп баручы локализацияләүчесе-18,8%. хатын-кызларда сөт бизе яман шеше беренче урында (22,4%) тора.

ТРда яшәүче һәр 43нче кеше яман шеш диагнозы белән исәптә тора. 5 һәм аннан да күбрәк исәптә торучы авырулар саны 2018 елда 55,3% тәшкил итте (2017 елда-54,8%, Россия Федерациясендә-52,4%).

Бер еллык үлем 0,6% ка кимегән, 26,5% тәшкил иткән. Әмма Алексеевск районында бер еллык үлем күрсәткече (29,63%) республика дәрәжәсеннән артып китә.

Яман шеш авыруларының югары күрсәткечләре иртә диагностикага һәм профилактикага юнәлтелгән чараларны активлаштыруның кирәклеген раслый,

бигрәк тә сөт һәм мәни бизе яман шешенең визуаль рәвешләренә, аналык муенына карата.

Хатын-кызларда яман шештән үлүчеләр саны структурасында сөт бизенең яман шеше беренче урында тора. Шуңа бәйле рәвештә маммографик скрининг аеруча әһәмият ала, ул авыруны башлангыч стадияләрдә дәрәс ачыкларга мөмкинлек бирә. Скринингның уңышын тәэмин итүнең мәжбүри шарты-аларны 70% - тан да ким булмаган халыкны қолачлау.

Онкология авыруларының 1/3кә якын очрагы ана муентыгының яман шешенә туры килә. Шуңа бәйле рәвештә фон авыруларын, рак алды халәтләрен һәм яман шешләрне ачыклау һәм аларны үз вакытында дөвалау хисабына яман шеш барлыкка килүне кисәтү мөмкинлеге бирүче скринингка мөһим роль бирелә. Аналык муенының яман шешен 18 яшьтән башлап , өч елга бер тапкыр, қолачлау процедурасы 80% тан да ким булмаган күләмдә, хатын-кызлар скрининг үтәргә тиеш.

Районда мәни бизенең яман шеше ир-атлар арасында онкологик авырулар структурасында икенче урынны алып тора. Бүген мәни бизенең яман шешен иртә диагностикалауга юнәлтелгән даими рәвештә скрининг тикшерүләрен уздырганда, иртә стадияләрне ачыклау саны арта, яман шешнең метастатик формалары табылмый диярлек. Тикшерү даими узучы ир-атларда простата яман шешеннән үлү ихтималы 3 тапкыр кими.

Районның үлем-китем структурасында яңа барлыкка килгән шешләр өлешенә 9,5-14,9 процент туры килә.

1.5.3. Тышкы сәбәпләр һәм жәрәхәтләрдән үлем-китем проблемасының характеристикасы.

Травма алу һәм аның нәтижеләре иң мөһим медик-социаль проблемаларның берсе булып тора.

Татарстан Республикасы буенча үлем-китем структурасында тышкы сәбәпләрдән үлүчеләр саны өченче урында тора (өлеш-8,1%), 2018 елда 2017 ел белән чагыштырганда 13,7% ка кимеде; күрсәткеч 100 мең кешегә 82,9 очрак тәшкил итте. Алексеевск муниципаль районында тышкы сәбәпләрдән үлүчеләр саны 2017 ел белән чагыштырганда 54% ка яисә 1,5 мәртәбә артты (2017 елда – 11 кеше, 2018 елда-17 кеше үлгән).

Алексеевск районында травмалар, агуланулар һәм кайбер тышкы йогынтылар эшкә яраклы халыкның үлем-китем структурасында 2 нче урынны алып торалар, ул Татарстан Республикасының барлык районнары арасында югары күрсәткечләрнең (113,9) берсе булып тора. Хезмәткә яраклы яшьтәге затларның инвалидлыкка беренчел чыгу сәбәпләре структурасында алар 3 нче позицияне били.

Ашыгыч һәм кичектергесез медицина ярдәме хезмәте-сәламәтлек саклау системасында иң мөһим бүлекчәләрнең берсе, аның социаль әһәмияте бәхетсезлек очраklары, кинәт авырулар һәм гадәттән тыш хәлләр саны арту белән бәйле рәвештә ел саен арта бара.

2018 елда барлығы 8651 чыгулар башкарылган, шуларның 8261 е район үзәгендә, 390 ы район үзәгеннән читтә. Ашыгыч һәм кичектергесез медицина ярдәмен күрсәтүнең сыйфаты мәсьәләсе медицина кадрларын әзерләү дәрәжәсенә турыдан-туры бәйле. Урыннарга чыгып урта звено белгечләре ярдәм күрсәтә. Муниципальара үзәкләргә маршрутлаштыру зур әһәмияткә ия.

Район халкының яртысыннан артыгы авыл жирендә яши, шуңа күрә медицина ярдәме күрсәтүдә фельдшер-акушерлык пунктларына зур роль бирелә. Соңгы 5 елда 11 модульле ФАП төзелде һәм файдалануга тапшырылды. Районның фельдшер-акушерлык пунктлары медицина персоналы белән комплекланган, әмма күбесе медицина жиһазлары белән начар жиһазландырылган. Фельдшерлар беркетелгән торак пунктларда яшәүче халыкның сәламәтлеге өчен тулысынча җавап бирми. Аларның эшен контрольдә тотуны көчәйтәргә кирәк.

1.5.6. Медицина кадрлары белән тәмин ителеш.

Әлеге программа юнәлдергән киләсе эшләрнең берсе-кадрлар . Дәвалау учреждениеләренең медицина кадрлары белән җитәрлек дәрәжәдә тәмин ителмәве район халкын медицина ярдәме белән тәмин итүгә турыдан-туры йогынты ясый. Районның ДПО тар белгечләргә (хирург, отоларинголог, эндокринолог, невролог һ. б.), гомуми практика табибларына, терапевтларга бик мохтаж.

Районда барлығы 43 табиб, ягъни 10 мең кешегә 16,8, һәм 147 шәфкать туташы һәм 14 кече медицина персоналы эшли. Яшь белгечләрне "жәлеп итәргә" кирәк. "Земский врач» программасы буенча 2016 елда табиб анестезиолог-реаниматолог, нарколог, травматолог, участок терапевты кабул ителде. 2017 ел дәвамында онколог, 2 участок педиатры, фтизиатр кабул ителде. 2018 елда ике участок табиб-терапевты кабул ителде.

"Земский фельдшер» программасы буенча ФАП фельдшеры кабул ителде. 2019-2024 елларга кадрлар белән тәмин итү буенча «Юл картасы» эшләнгән.

2019 елда "Земский доктор" программасы буенча ике табибны кабул итү планлаштырыла.

2019 елда беренче тапкыр "Иң яхшы табиб», «Иң яхшы урта медицина хезмәткәре», "ФАПның иң яхшы медицина хезмәткәре" Алексеевск муниципаль районы башлыгы Грантлары алынды.

Хәзерге вакытта «Алексеевск РҮХ " ДАССОда 8 вакантлы вазыйфа кала: гомуми практика табибы, хирург, отоларинголог, анестезиолог-реаниматолог, патологоанатом, неонатолог, терапевт, невролог.

1.5.7. Халыкның репродуктив сәламәтлеге торышы.

Халыкның репродуктив сәламәтлеге проблемасы турында сөйләгәндә, ел саен районда уртача 35 бала туа, бу нормаль, паталогиясез бала табулар . Паталогия белән авырлыларны Чистай һәм Казан шәһәрләрендә перинаталь үзәкләргә жиһәрәбез. Йөклелек паталогиясенә төп сәбәбе-анемия (барлык

йөкле хатыннарның 38 проценты). Моңа йөклеләрнең сәламәтлеген саклау өчен кирәкле тиерле препаратлар, поливитамин һәм йодлы препаратлар булмау да сәбәп була. Моннан тыш, булачак әниләр тарафыннан сәламәт яшәү рәвешен алып баруның түбән дәрәжәдә булуын, тиешле дәрәжәдә оештырылмаган санитар-агарту эшен дә билгеләп үтәргә кирәк.

Йөкле хатын-кызларны хатын-кызлар консультациясендә исәпкә алуның үз вакытында булуы зур әһәмияткә ия. Йөкле хатын-кыз табиб янында күзәтелгән саен, авыру баланың туу куркынычы да азрак.

«Авыру ата-аналарның сәламәт балалары булмый»дигән гыйбарә бар. Бала тудыручының сәламәтлеге начарлану балаларның сәламәтлегенә йогынты ясамый кала алмый. 18 яшкә кадәр балалар арасында авыручылар саны югары булып кала.

Соңгы биш елда сабыллар арасында үлүчеләр саны да шактый югары, ә 2018 елда сабыллар арасында үлүчеләр саны теркәлмәгән, шул ук вакытта ТР буенча ул 60,3 не тәшкил итә.

Йөклелекне ясалма өздерү

	2014	2015	2016	2017	2018
Абортлар саны	139	142	154	123	103

Абортлар хатын-кызларның репродуктив потенциалына һәм репродуктив сәламәтлеге дәрәжәсенә сизелерлек йогынты ясый. 2018 елда абортлар саны кимүгә карамастан, 2014-2017 еллар эчендә аларның саны югары булып кала. Йөклелекне ясалма өзү, бигрәк тә беренчел йөкле хатын-кызларда, икенче тапкырында балага узмау куркынычы яный. Соңгы елларда РФ буенча абортлар өлеше - 10-11 процент, районда 2018 елда 1,3 процент тәшкил итә. Бу юнәлештә йөкле хатын-кызлар белән һәм беренче чиратта медицина хезмәткәрләре ягыннан санитар-агарту эшен көчәйтергә кирәк.

1.5.8. Экологик хәл.

2019 елның 1 гыйнварына район территориясендә эчәргә яраклы 52 суүткәргеч исәпләнә. 46 суүткәргечкә "Алексеевскводоканалы" ААҖ хезмәт күрсәтә».

Алексеевск ш.т. б. халкының 100% һәм районның авыл халкының 99,8% үзәкләштерелгән су белән тәмин ителгән.

Алексеевск районының 71 кешесе кое суыннан файдалана. Алар-Гоголиха, Баганалы урман хужалыгы һәм Березовка авыллары халкы.

Су бүлү челтәрендә суның сыйфаты 2018 елда, 2016 ел белән чагыштырганда, микробиологик күрсәткечләр буенча берәз яхшырды. Гигиена нормативларына туры килми торган эчә торган суның пробалары өлеше 2016 елда – 6%, 2017 елда – 10%, 2018 елда -2.1% .Бүлү челтәрендәге суның сыйфаты химия күрсәткечләре буенча соңгы еллар дәвамында тотрыклы булып тора, гигиена нормативларына туры килми торган пробалар проценты 17,1% тәшкил итә.

Микробиологик һәм санитар-химик күрсәткечләр буенча су туры килмәүнең төп проблемасы:

- табигый факторлар (гомуми катгыйлыкның югары күрсәткечләре, тимернең күп булуы);

- гамәлдәге суүткәргеч челтәрләренең һәм корылмаларының санитар-техник торышының түбәнлеге;

- житештерү контролен тулысынча үтәмәү, бу исә сыйфатсыз эчә торган суны куллануны бетерү проблемаларын оператив хәл итмәүгә китерә.

Бүлү челтәрендә 2016-2018 елларга санитар-химик һәм микробиологик күрсәткечләр буенча гигиена таләпләренә җавап бирми торган су пробаларының чагыштырма авырлыгы.

Муниципаль район	Санитар-химик күрсәткечләр буенча гигиена нормативларына туры килми торган пробалар өлеше			Микробиологик күрсәткечләр буенча гигиена нормативларына туры килми торган пробалар өлеше		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Алексеевск	37	18,7	17,1	6	10,5	2,1
Татарстан Республикасы	10,8	10,6	4,9	3,3	4,3	2,2

Алексеевск ш. т. п., Речное, Родники, Морд Булак, пос. Ивановский, Войкино, Караваево, Сахаровка, Шәмә, Ерыклы, Приозерное, Кызыл уракчы, Сабакайка, Кыркүл, Лебяжье, Кыр Шенталы, Приозерное, Мораса авылларында эчә торган су белән тәмин итүне хәл итәргә кирәк.

Суүткәргеч челтәрендәге суның санитар-химик күрсәткечләр (югары катылык, тимер) буенча гигиена таләпләренә туры килмәве аркасында Ивановский, Родники, Морд Болак халкы чишмә суын файдаланырга мәҗбүр. Шулай ук тимернең суда күп булуы сәбәпле (гигиена нормасы 0,3 мг/дм³ булганда, 1,5 мг/дм³ га кадәр фактта тоту) Алексеевск ш. т. п. халкы яқындагы чишмәләрдән (Биләр, Кызыл Баран һ. б.) чистарту системаларыннан файдалана.

2018 елда да, 2016-2017 еллардагы кебек үк, үзәкләштерелгән эчә торган су белән тәмин итүнең җир асты чыганаclarының торышы һәм су алу урыннарында суның сыйфаты белән бәйлә вәзгыять тамырдан үзгәрмәде.

Химия составы буенча гигиена нормаларының артуы (гомуми катгыйлык, тимер эчтәлеге буенча) җир асты суларының табигый составы белән аңлатыла. Эчә торган су белән тәмин итү чыганаclarының, сулары тимернең гомуми минерализациясе яки югары эчтәлеге нормативларына туры килми, йомшарту, зарарсызландыру җайланмалары белән җиһазландырылмаган.

2016-2018 еллар өчен Алексеевск районының үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү чыганакларында эчәргә яраклы суның лаборатор тикшерүләре

	2016 ел.			2017 ел.			2018		
	Барлыгы тик-н проба	Гигиена таләп.ж авап бирми	Стандарт булмаган проб %	Барлыгы тик-н проба	Гигиена таләп. жавап бирми	Стандарт булмаган проб %	Барлыгы тик-н проба	Гигиена таләп. жавап бирми	Стандарт булмаган проб %
Микробиологик күр-р буенча									
үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү чыганакларынан	26	5	19	10	0	0	51	0	0
Санитар-химик күр-р буенча									
үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү чыганакларынан	82	50	61	11	6	54	11	3	27

Районда барлыгы 87 чыганак, шул исәптән 1 «Бердәм» су алу җайланмасы Алексеевск ш.т. п. халкын эчә торган су белән тәэмин итә.

«Алексеевскводоканал» ААҖнең гарантияләүче оешмасы бөтен районны эчә торган су белән тәэмин итә. Урта Тигәнәле, Түбән Тигәнәле, Юеш Көрнәле, Бутлеровка, Ивановский Бистәсе, Городок хужалык итүче субъектларның артезиан скважиналарыннан "Алга" һәм «Родина» колхозыннан су белән тәэмин ителә.

Биләр тарихи–археологик табигать музей территориясендә урнашкан «Изге чишмә» чишмәсеннән алынган суны билгеләп үтәргә кирәк, район халкы һәм Татарстан Республикасының башка районнарында яшәүчеләр бу жирне экскурсия һәм дини максатларда куллана.

1.6. Тормыш сыйфаты

Халыкның тормыш дәрәжәсен күп факторлар билгели: уртача хезмәт хакы, жан башына туры килгән керем, минималь куллану бюджеты, торак шартлары, гомер озынлыгы, сабыйлык үлеме дәрәжәсе һ. б. Кайберләрен карап үтик.

1.6.1. Физик культура белән шөгыйльләнү мөмкинлеге

Еллар	Физкультура һәм спорт белән шөгыйльләнүчеләр (кеше)	Район халкына %ларда
2016	11 847	46%
2017	12 010	47%
2018	12 556	50%

1.6.2. Сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру.

Гаиләнең социаль ролен күтәрү, физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнү өчен шартлар тудыру, буш вакытны рациональ куллану киләчәк буыннарның сәламәтлеген формалаштыруның мөһим факторы булып тора.

Район халкының сәламәтлеген саклау системасында физик культура һәм спорт алыштыргысыз булып тора. Массакүләм физкультура һәм спортны оештыру өчен зур капитал кертемнәр таләп ителми. Барлык оешма житәкчеләренең бурычы физкультура пропагандасыннан һәм массакүләм спортны үстерү өчен минималь шартлар тудырудан гыйбарәт. Балалар учреждениеләренә, мәктәпләргә, массакүләм физкультура системасын күртү, район оешмаларында һәм предприятиеләрендә физик культура белән шөгыйльләнүне активлаштыру зур әһәмияткә ия.

Соңгы елларда спорт-сәламәтләндерү чаралары, физик культура һәм спорт белән район халкының 52% шөгыйльләнә, шул ук вакытта икътисади яктан алга киткән илләрдә бу күрсәткеч 55% ка житә.

Балалар һәм яшьләрнең спорт белән шөгыйльләнүгә карата кызыксынуларын максатчан рәвештә хупларга, спортның өстенлекле төрләрендә район традицияләрен ныгытырга кирәк.

2. Программаның төп юнәлешләре.

2.1. Гаиләдә яшәү рәвешен популярлаштыру.

Хәзерге вакытта жәмгыятьтә, бигрәк тә яшь буын вәкилләре аңында гаиләне иң мөһим социаль институт, жөнәсләр арасындагы мөнәсәбәтләрнең югары эволюцион формасы һәм бер үк вакытта сәламәт балаларны үстерүнең һәм тәрбияләүнең кирәкле атрибуты буларак аңлау формалаштырырга кирәк. Гаиләгә ярдәм итүнең төп юнәлешләре:

- ныклы гаилә мөнәсәбәтләре идеологиясен формалаштыру, балалы гаиләләргә пропагандалау, гаилә ориентирларын һәм мәнфәгатьләрен үстерүгә ярдәм итү;

- беренче никахта торучы ата - аналар белән гаиләнең өстенлекле якларын көчәйтү, аларның ике, өч балалы гаиләгә репродуктив ориентациясен киңәйтү;

- балаларны, яшүсмерләргә һәм яшьләрне гаилә тормышына эзәрләү системасы аша гаилә-юнәлешле шәхес формалаштыру, социальләштерүнең төп субъекты буларак гаиләнең тәрбия потенциалын арттыру;

- яшь гаилэләргә комплекслы медицина, социаль, психологик, дәүләт ярдәме күрсәтү;
- гражданлык никахлары санының алга таба үсешенә комачаулау;
- күп балалы һәм тулы булмаган гаиләләргә ярдәм итү системасын алга таба камилләштерү;
- өстәмә белем бирү системасына балаларга һәм яшүсмерләргә гаилә тормышына өйрәтүне кертү: рухи-әхлакый кыйммәтләрне, гаилә кыйммәтләрне, берничә бала белән рәсми рәвештә теркәлгән тотрыклы никахны, сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру.

2.2. Халыкның сәламәтлеген яхшырту проблемаларын хәл итүне һәм үлем-китемне киметүне медицина ягыннан тәмин итү.

Максат: тормыш дәрәжәсен тотрыклы күтәрү, сәламәтлек саклауны үстерү, халыкны деалкогольлаштыруны үстерү, хезмәтне саклау һәм социаль ярдәм чараларын камилләштерүнең эзлекле сәясәтен үткәрү чаралары ярдәмендә халыкның үлем-китем санын киметү.

Бурычлар

- Алексеевск муниципаль районында уртача гомер озынлыгын арттыру һәм халыкның үлем-китем дәрәжәсен киметү өчен иң уңайлы социаль-иқътисади климат булдыру;
- авырулар санының дәрәжәсен эзлекле киметү;
- район предприятиеләрендә хезмәт шартларын яхшыртуга, хезмәтне саклауга, производства имгәнүләрне, һөнәри авыруларны булдырмауга юнәлдерелгән чараларны тормышка ашыру;
- юл-транспорт һәлакәтләре нәтижәсендә халыкның үлем-китемне киметү, сәламәтлекне яхшырту, өлкән яшьтәге гражданныр һәм инвалидлар арасында авыруларны профилактикалау системасының нәтижәлелеген арттыру, өлкән яшьтәге кешеләрне һәм инвалидларны медик-социаль һәм социаль-психологик тернәкләндерү системасын камилләштерү.

2.3. Сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру.

Максат: сәламәт халык санын арттыру, туган мизгелдән һәм бөтен гомер бие кешеләрнең сәламәтлеге турында кайгырту.

Бурычлар:

- физик культураны һәм спортны үстерү сәламәтлекне ныгытуда төп ресурс буларак, эшкә сәләтлелекне арттыру, халыкның озын гомерлелеген арттыру, сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру;
- сәламәт яшәү рәвешен формалаштыруны, гаилә спортын үстерүне тәмин итә торган структура буларак гаилә ролен пропагандалау;
- районның барлык хезмәт коллективларында, уку йортларында сәламәт әхлакый-психологик климат булдыру;

- укучыларның сәламәтлеген һәм физик үсешен ныгыту, уку процессын оештыруны камилләштерү, туклануны һәм медик-санитар шартларны яхшырту өчен белем бирү учреждениеләрендә шартлар тудыру;
- сәламәт яшәү рәвеше культурасын тәрбияләү, үз сәламәтлегенә кайгыртуга юнәлдерелгән ижтимагый фикер формалаштыру;
- халыкның массакүләм физик культурасын оештыру;
- физик культура һәм спортның матди базасын алга таба ныгыту.

3. Көтелгән нәтижәләр.

«2019-2021 елларга халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм үлем-китем санын киметү» программасының көтелгән соңгы нәтижәләре:

- халыкның үлем-китем санын киметү;
- гомер озынлыгын арттыру;
- халыкның сәламәтлеге торышы;
- туучылар санын арттыру.

Алексеевск районы буенча 2019-2021 елларда үлүчеләр саны күрсәткечләре буенча максат (1000 кешегә)

Еллар	Максат ,үлүчеләр саны	Район буенча үлем
2019	356	13,9
2020	346	13,5
2021	328	13,3

Алексеевск районы буенча көтелгән гомер озынлыгы (яшь).

		2019	2020	2021
Төбәк	ирләр	65,2	66,3	66,8
	хатын	75,8	76,1	76,4
ТР	ирләр	68,5		
	хатын	78,5		

«Земский доктор» программасы аркасында медицина ярдәмен күрсәтү һәркем ала алырлык булуы яхшыра, бер табибка йөкләнеш кими, чиратлар кими, кадрларга кытлык проблемасы хәл ителә.

Алексеевск муниципаль районының "2019-2021 елларга халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм үлем-китем санын киметү буенча" район максатчан программасын үтәү буенча чаралар

Но ме ры	Чара атамасы	Башкаручы	Үтәлеш вакыты	Финанслау чыганагы	Мең сум Башкару

1.	Халыкара гаилә көненә, Халыкара балаларны яклау көненә, Әниләр көненә багышланган чаралар үткәрү.	Авыл жирлекләре башлыклары, мәдәният бүлеге, социаль яклау бүлеге, мәгариф бүлеге, яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеге, ЗАГС бүлеге.	2019-2021 еллар.	кирәкми	
2.	"Алтын туйларын» һәм" Бриллиант туй"ларын билгеләп үтүче гаиләләр өчен тантаналы чаралар оештыру	ЗАГС, авыл жирлекләре башлыклары	2019-2021 еллар.	кирәкми	
3.	Мәктәпләрдә гаилә кыйммәтләренә, гаиләнең кеше тормышындагы роленә багышланган сыйныф сәгатьләре һәм тематик дәресләр үткәрү.	Мәгариф бүлеге планы буенча	2019-2021 еллар.	кирәкми	
4.	Фертиль яштәге хатын-кызларны профилактик тикшерү	«Алексеевск РҮХ» ДАСУ	ел саен	кирәкми	
5.	Яшүсмерләр арасында жәмгыятьтә гаилә һәм бала табу роленә дәрәжә ориентирлар формалаштыру буенча женски үсеш һәм гинекология авыруларын кисәтү буенча профилактик-агарту эшен (әңгәмәне) оештыру.	«Алексеевск РҮХ» ДАСУ, мәгариф бүлеге	даими	кирәкми	

	Наркомания, алкогольизм һәм тәмәке тарту буенча профилактик чаралар үткөрү.				
6.	Хатын-кызлар консультациясендә, амбулаториядә, ФАПларда «Ана мәктәбе» эше.	«Алексеевск РҮХ» ДАСУ	даими	кирәкми	
7.	Массакуләм мәгълүмат чараларын кулланып авыруларны профилактикалау мәсьәләләре буенча халыкны мәгълүмат белән тәмин итү	«Алексеевск РҮХ» ДАСУ, район газетасы редакциясе	айлап	кирәкми	
8.	Флюорография планының 100% үтәлешен тәмин итү.	«Алексеевск РҮХ» ДАСУ, авыл жирлекләре башлыклары	2019-2021 еллар.	ММИ	
9.	Медицина хезмәте, социаль яклау органнары, мәгариф белән традицион конфессияләр, ижтимагый берләшмәләр, авыр тормыш хәлендә калган затларны рухи реабилитацияләүне гамәлгә ашыручы затлар белән хезмәттәшлек итү.	«Алексеевск РҮХ» ДАСУ, социаль яклау органнары, гомуми белем бирү оешмалары	2019-2021 еллар.	кирәкми	
10.	Алексеевск РҮХ «ДАССОда яшь табиб кадрларын жәлеп итү максаты белән торак сатып алу»	Алексеевск муниципаль районы башкарма комитеты	2019 ел 2020 ел 2021 ел	район бюджеты 2000 2000	

11.	«ДС-ИФА-НВsАд» реагентлар жыелмасын сатып алу-В гепатит вирусының өске антигенын ачыклау яки раслау өчен иммунофермент Тест-системасы, диагностика жыелмасы	Алексеевск муниципаль районы башкарма комитеты	2019 ел 2020 ел 2021 ел	район бюджеты 140,0	
12.	Бөрләр житешсезлеге белән авыраучы кешеләргә дөвалау урынына юл расходларын компенсацияләү- гемодиализ(бөрләр житешсезлеге белән авыраучыларның канын махсус апарат белән чистарту. Районда 8 кеше. Бу аларның тормыш озынлыгы, медицина хезмәтен алуға мөмкинлеге)	Алексеевск муниципаль районы башкарма комитеты	2019 ел 2020 ел 2021 ел	267,0 252,0 252,0 район бюджеты	

Башкарма комитетның эшләр идарәчесе

Г. А. Йосыпова